

Il-Qawwa tal-Malti

CHARLES BRIFFA

Albert Camus (1913-1960), rumanzier, drammaturgu, esejista, u gurnalista, kiseb il-fama tiegħu minhabba li f'kitbietu rnexxielu jaftaf u jesprimi l-burdani u l-preokkupazzjonijiet tal-kontemporanji tiegħu. Forsi lil Camus nafuh l-aktar bħala rumanzier. *L'Etranger* (1942) jittratta raġel ikkundannat għall-mewt minhabba qtil li għamel hiltu kollha jipprova li ma jwettaqx, imma wkoll minhabba li hu l-barrani f'soċjetà ipokrita u bħala l-barrani jirrifjuta li jikkonforma mal-valuri foloz tagħha. Imbagħad f'*La Peste* (1947), li jagħtina dehra ta' pesta b'referenza għall-okkupazzjoni Nazista u l-ħajja umana ġenerali, insibu ribelljoni f'għamla ta' tliġġim erojku li jlibbes id-dinjità umana lill-bniedem u jkkomunika tifsir xieraq fl-eżistenza umana permezz ta' kooperazzjoni soċjali. Però Camus huwa esejista mill-iprem u xi wħud mill-kitbiet filosofiċi tiegħu jiddefinixxu l-idea tiegħu ta' l-assurd li toqrob lejn l-eżistenzjalizmu, għalkemm Camus ma ried qatt li jitlaqqam eżistenzjalista - tant li anki ħadha kontra Sartre fl-1952. L-assurd huwa aktarx il-punt tat-tluq u fix-xogħlijiet tiegħu jidher l-għawġ uman (f'għamla ta' qagħdiet diffiċli li minnhom ftit hemm ħarba) u t-tfittxija biex jinheles dak l-għawġ.

Hawnhekk jinteressawna l-esejs tiegħu għax Dr Toni Aquilina tana l-verżjoni bil-Malti ta' gabra minnhom. Aħna u naqraw *Is-Sajf* (Malta, 1997) inħossu umanizmu naturali u mħabba Mediterranja għall-ħajja. L-ambjent huwa Mediterranju u fit-traduzzjoni l-atmosfera sħuna u mdawla toħroġ ukoll b'siltiet bħal "trab, żrar, u sħana" (p.4), "Iż-żiffa, il-bjuda tal-berwieq, l-ikħal karg tas-sema" (p.26), "lejla waħda sajfija u reżżieħa ta' Frar" (p. 34), "l-ilma għammiexi tal-baħar" (p.54), u oħrajn li juru kemm il-klima tal-Mediterran qiegħda fil-vini ta' Camus. It-traduttur ħareġ din il-bixra mentali fil-verżjoni tiegħu għaliex (ma ninsewx) hu wkoll huwa bniedem Mediterranju. U l-umanizmu ta' Camus baqa' jinħass fit-traduzzjoni minhabba l-istil tal-Malti magħżul. Aquilina ħa ħsieb l-elementi stilistiċi għax kien hemm il-ħtieġa li jvarja t-ton: daqqa konverżazzjonali, kultant deskrittiv, u spiss poetiku. B'dan il-mod joħroġ l-umanizmu mis-sens ta' osservazzjoni u mis-sentimenti mgarrba u mwassla b'lingwa figurattiva li minnha spiss tixref proża poetika bħalma nsibu f'din is-silta: "minn ħin għal ieħor, il-mewġ jgħajjat u jagħti ħasla 'l-pruwa kif imiss;

raghwa morra u ddellek, bzieq l-allat, tixtered u ċċarċar ma' l-għewied sa ma tasal go l-ilma fejn tinfirex f' disinji li jmutu u jitwiieldu mill-gdid, gilda ta' xi baqra blu bl-abjad, bhima għajjiena, li tibqa' ġejja warajna mar-radda tal-vapur għal hin twil." (p.79-80) f' dawn l-esejs tixref qawwija l-idea tal-vjaġġ bħala avventura: minn proċess ta' periklu għal tħassib fuq dak li l-bniedem jista' jsib ma' wiċċu, għal rieda sħiħa li jsalpa 'l hemm mill-port. Id-deċiżjoni tiegħu ġejja minn dik is-sejha qadima tal-baħħar li jhoss il-beraħ mielaħ fil-vini tiegħu: "Namra ta' bla ħsieb, kapulavur, att decisiv, trasfiguratur ta' ħsieb, f' ċerti mumentu lkoll iġibu magħhom l-istess tbaqbiqa intollerabbli mwieżna minn seher li ma tkunx tista' għalih." (p.92)

Il-ħsieb ħerqan għall-beraħ ħieles fil-bixra mentali ta' Camus joħroġ jixref b' mod xieraq minn xifer ix-xefaq tal-bixra mentali tat-traduttur. It-traduzzjoni (bħala proċess li bih it-test laqqiegħi jrid iwassal l-istess ideat u messagġi tat-test nissielu) tinvolvi żewġ strutturi: il-binja tal-qiegh li għandha x' taqsam mat-tifsira, u l-binja tal-wiċċ li tvarja mill-original għat-traduzzjoni. Il-binja tal-wiċċ ta' l-original nistgħu nsejnhulha s-simbolu tan-nissielu; u l-binja tal-wiċċ tat-traduzzjoni nistgħu nsejnhulha s-simbolu tal-laqqiegħi. Ir-relazzjoni bejn iż-żewġ simboli hija l-oġġett li t-tnejn qed jirreferu għalih; dan l-oġġett insehulu r-referent. Issa jista' jagħti l-każ li kelma f' lingwa jkollha aktar minn ekwivalenti wiehed f' oħra. Il-kuntest irid jgħin lit-traduttur, imma dan irid joqgħod ukoll attent għall-kollokazzjonijiet li t-termini li jagħżel ikollu. Nghidu aħna, fl-aħħar esej Aquilina kellu l-Franċiż "journal" (bl-Ingliż "Logbook") bħala l-ktieb fejn jitniżzeġ kulma jġiri fit-tbahħir ta' vapur. L-ekwivalenti fil-Malti setgħu kienu "regjistru" jew "gurnal ta' abbord", u seta' wkoll it-traduttur faċilment għażel li jinqeda bil-kelma missellfa "logbook" – il-Professur Aquilina jagħtiha "logg-bukk" – li hija l-aktar alternattiva popolari. Toni Aquilina m'huwiex wiehed li jitmeżmeż jinqeda b' termini missellfa mill-Ingliż: fl-ewwel esej, per eżempju, uża "hangers" (gancijiet?), "gangsters", "poker", "plaxx". Imma fil-każ ta' "journal" għażel li juża "regjistru ta' abbord" għax il-kelma "gurnal" fil-Malti tikkolloka ma' "gazzetta". (Jien personalment kont ninqeda b' "logg-bukk" għax din tgawdi l-aktar popolarità fil-kuntest marittimu Malti. It-traduttur, mela, jrid jispezzjona r-referent billi jħares lejn il-kuntest il-wiesa', lejn il-kuntest immedjat, u jifli l-probabilità generali ta' dak li jagħżel. Dan kollu huwa meħtieġ għax jista' jkun hemm traduzzjoni falza li twaqqa' kollox għaċ-ċajt. It-traduttur jibda minn ħidma ta' għarfien biex jifhem sew ir-referent imbagħad jgħaddi għal ħidma ta' espressjoni biex jagħżel simbolu xieraq.

Minkejja l-problemi kollha li traduttur jiltaqa' magghom, it-traduzzjoni trid tinqara bhala xoghol shih li jaghmel sens. Trid tkun mexxejja fil-kuntest laqqiegħi tagħha u trid tiftiehem qisha biċċa xogħol originali. Kultant Aquilina nqeda b'termini ibsin fil-Malti: "għanja sehwienu" (p.8= għanja li ttellef), "ruħ kemmxejn maħguba" (p.9= ruħ kemmxejn introverta?), "wtajja miksijiin bilberwieq" (p.26, plural miksuri ta' wita?), "l-għaqba wahxija" (p.27= għolja wahxija), "ferrieħ u stonkuż f'teqjistu" (p.38= ferrieħi u stonkuż fil-kalkoli tiegħu) – l-alternattivi tiegħi forsi m'humieħ eżatti, però żgur li jinfteħmu aktar. Il-forom ta' Aquilina jagħtu kulur kulturali lix-xogħol u, kollox ma' kollox, irridu ngħidu li l-Malti reġa' għadda mill-eżami għax laħħaq ma' l-ideat ta' Camus. Din it-traduzzjoni hija mera oħra tal-kapaċità tal-lingwa tagħna.